

УДК 32.019.5

МАРТЬЯНОВ Денис Сергійович,
канд. політ. наук, доц. каф. політології
Російського держ. пед. ун-ту ім. А. І. Герцена

УПРАВЛІННЯ МЕРЕЖЕЮ ІНТЕРНЕТ: ЗМІНА ПАРАДИГМ У ПОЛІТИЧНІЙ СВІДОМОСТІ

Розглядається феномен управління Інтернетом. У цьому ключі автором аналізуються феномен Веб 2.0, тенденції постглобального розвитку сучасного світу. Особлива увага приділяється трансформації політичної участі в Інтернеті і політичного протесту. Автор виділяє точку переходу від віртуальної політики до реальної політики в Інтернеті і робить прогноз про найбільш імовірні вектори розвитку політики в мережі Інтернет.

Ключові слова: мережа Інтернет, управління мережею Інтернет, національна держава, глобалізація, кіберкультура.

Мартьянов Д. С. Управление Интернетом: смена парадигм в политическом сознании

Рассматривается феномен управления Интернетом. В этом ключе автором анализируются феномен Веб 2.0, тенденции постглобального развития современного мира. Особое внимание уделяется трансформации политического участия в Интернете и политическому протесту. Автор выделяет точку перехода от виртуальной политики к реальной политике в Интернете и делает прогноз о наиболее вероятных векторах развития политики в сети Интернет.

Ключевые слова: сеть Интернет, управление сети Интернетом, национальное государство, глобализация, киберкультура.

Martyanov D. S. Internet governance: a paradigm shift in the political consciousness

The article examines the phenomenon of Internet governance. The author analyzes

the phenomenon Web 2.0, trends of post-global world progress. Special attention is paid to transformation of political participation and political protest. The author finds transition point from virtual politics to real politics and makes prediction about the most probable vectors of cyberpolitics development.

Key words: Internet, Internet governance, nation-state, globalization, cyberculture.

Постановка проблеми. Термін «управління Інтернетом», якщо говорити про його політико-адміністративний контекст, з'явився відносно недавно. З цієї причини в російській політичній науці ця сфера політико-адміністративних відносин вивчена недостатньо, а окремі дослідження, присвячені цьому питанню, мають більше оглядовий характер.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До вже розробленої з цієї проблеми літератури слід віднести статтю І. А. Бикова, в якій феномен управління мережею Інтернет розглядається з точки зору міжнародних аспектів [1], проте в ній не розглянуті чинники постглобального розвитку мережі Інтернет. Також великий інтерес становить дослідження Й. Курбалія, у якій проведений комплексний аналіз основних підходів і тенденцій розвитку управління мережею Інтернет [3], однак автор акцентує на правових аспектах регулювання, залишаючи за рамками багато моментів, пов'язаних з політичною свідомістю. Загальні характеристики з визначеної тематики надавали Д. Н. Песков [6], Л. В. Сморгунов [7], В. Ю. Сморгунова [8], С. В. Тихонова [9].

Метою статті є виявлення вектора зміни політичної свідомості користувачів мережі Інтернет у контексті постглобального розвитку світом і парадигми управління мережею Інтернет.

Виклад основного матеріалу. Сучасна політична наука має труднощі як з концептуальною частиною вивчення управління мережею Інтернет, так і з виявленням ряду сутнісних аспектів вектора розвитку цієї мережі до все більшої керованості. У рамках всесвітньої зустрічі на вищому рівні з питань інформаційного суспільства було запропоновано таке визначення управління мережею Інтернет: «Управління Інтернетом являє собою розробку і застосування урядами, приватним сектором і громадянським суспільством під час виконання ними своєї відповідної ролі загальних принципів, норм, правил, процедур прийняття рішень і програм, які регулюють

еволюцію і застосування Інтернету» [3, с. 11 – 12] (тут і далі переклад наш. – Д. М.). Однак деклароване полісуб'єктне управління не могло не викликати дискусії щодо співвідношення компетенцій суб'єктів управління мережею Інтернет. Предметом суперечностей став сам термін «управління», оскільки відповідно до однієї з його інтерпретацій управління (Governance) є синонімом уряду. Відповідно до даного підходу мережа Інтернет повинна регулюватися державами на міжурядовій основі з обмеженою участю інших акторів. Ця інтерпретація оспорувалася інтернет-спільнотою, яка трактувала термін «управління» більш широко, що передбачало включення в управління мережею Інтернет недержавних інститутів [3, с. 12].

З 1998 р., коли була створена Корпорація з присвоєння імен і номерів в Інтернеті (Internet Corporation for Assigned Names and Numbers – ICANN), залучення урядів у процес управління мережею Інтернет стає все більш помітним. Однак виникає питання, наскільки активізація політичних структур з управління мережею Інтернет відповідає очікуванням інтернет-спільноти, політичній свідомості користувачів і самої технології мережі, яка є важливим чинником у політиці.

Співвідношення мережі Інтернет та політики значною мірою обумовлено телеологією першої. Виділимо два протилежні вектори розвитку мережі: розвиток віртуальної реальності і конвергенцію просторів віртуальності й реальності.

Аполітичність ранньої технології Веб була обумовлена не тільки внутрішніми причинами, пов'язаними з розвитком кіберкультури. Її розвиток проходив на тлі кризи інституту національної держави в умовах глобалізації. С. В. Тихонова зазначає, що «населення Інтернету, яке будує соціальні відносини за специфічними правилами «всесвітньої павутини», свідомо приречене на долю біпатридів» [9, с. 60].

Концептуально поняття «громадянин» стосовно мережі Інтернет було на деякий час витіснене поняттям «нетізен». Нетізени є космополітами в тому сенсі, що вони перебувають поза межами звичних державних кордонів, і громадянами в тому сенсі, що є активістами. Нетізени стали класом, що мають власну, нехай і вельми аморфну, ідеологію, яка полягає у всебічній участі в розвитку мережі Інтернет. Такий стан речей пов'язаний, насамперед, з особливостями кіберкультури, що базується на ідеях кіберпанку, проте його можна також вважати крайнім проявом лібералізму та індивідуалізму. Як зазначає В. Ю. Сморгунова, «лібералізм ... прагне, сам того не усвідомлюючи, до заперечення політичного, ... тому що є ідеологією послідовного

індивідуалізму, що суперечить ... соціальності політичного» [8, с. 26]. Нетізени – індивідуалісти, залучені в соціальні процеси, проте не на рівні традиційних соціальних груп, що беруть участь у реальних політичних процесах, а на рівні віртуальних спільнот, де і сам політичний процес має імітаційний, віртуальний характер.

Таким чином, до створення Веб 2.0 мережу Інтернет можна було охарактеризувати як досить аполітичне середовище, але тільки якщо розуміти під політикою діяльність традиційних інститутів реального світу. Мережа Інтернет нетізенів була цілком політичною в тому сенсі, що імітувала політичний процес у рамках віртуальних спільнот, онлайн-світів і віртуальних держав. Це логічно вкладалося в процес зменшення ролі національних держав, викликаного процесами глобалізації.

Мережа Інтернет до середини першого десятиліття XXI ст. являла собою переважно віртуальний світ. Соціальне в мережі Інтернет підмінювалося імітацією соціальних відносин у віртуальних спільнотах, виникненням нових віртуальних соціальних статусів на основі меритократичних ідеалів. Очевидно, що державі в таких умовах ставало фактично неможливо залучати до участі в електронній демократії інтернет-личини своїх громадян, для яких реальна політика переставала відігравати істотну роль.

Управління мережею Інтернет у межах даної віртуальної парадигми виглядало дуже непопулярною ідеєю. Нетізени пручалися, коли влада намагалася повернути їх у рамки держави-нації. Найбільш відомою політичною акцією «громадянського суспільства» мережі стала не спроба побудови електронної демократії «знизу», а акція протесту в 1996 р., пов'язана з уведенням «Акта про благопристойності», відповіддю на який було прийняття «Декларації незалежності кіберпростору». Інтернет-спільнота в різкій формі заявила про те, що не бажає бути регульованою традиційними політичними інститутами. Час для реальної політики, як і час для реальної економіки, на той момент ще не настав.

Дослідники політичних процесів у мережі Інтернет зазначають, що в 1990-х рр. в умовах глобалізованого світу ставалося питання про руйнацію держави як інституту [11, р. 3]. Саме процес глобалізації послаблював національні держави в ролі акторів, здатних регулювати в тому числі і мережу Інтернет, яка на той момент нікому не

підпорядковувалась. Однак початок 2000-х рр. змінив вектор процесів глобалізації. Як відзначає Л. В. Сморгунів, «у 2001 і у 2003 рр. стає зрозумілим, що без держави неможливо протистояти ряду загроз. Перш за все це боротьба з тероризмом, коли держава була змушена втручатися спочатку в політичні відносини, а потім стала поступово відроджуватися роль держави і в економічних відносинах» [7, с. 79].

У 2000-х рр. відбувся переворот у мережі Інтернет завдяки технологіям Веб 2.0. Залучення непідготовлених користувачів у виробництво контенту сприяло бурхливому зростанню мережі. Однак ці люди не були готові до прийняття усталеної в мережі Інтернет кіберкультури [4]. Тому певним виходом із ситуації стало створення соціальних мереж, сутність яких полягала не в імітації реального світу, у створенні не нової віртуальної реальності, а зручного засобу зв'язку, спілкування. Це суттєво змінювало саме розуміння соціальної природи мережі Інтернет. Відхід від концепції віртуальної реальності означав повернення (або зародження) традиційної соціальності, з традиційними соціальними статусами, «реальною» соціальною ієрархією тощо.

Д. Н. Песков говорить про питання управління мережею Інтернет як про головні «питання Другого модерну», пов'язані з ідентифікацією особи. Він зауважує, що у формулі влади Даля, яка екстраполюється на реалії постмодерну («А змушує Х повірити в те, що $X \in B$ з формули Даля, а B підпорядковується A ») з'являється суперечність [6, с. 54]. У мережі Інтернет діє не людина, а її віртуальне альтер-его. Це питання перестає існувати в середині 2000-х рр. У короткі терміни мережею Інтернет починає користуватися величезна кількість людей, які не мають поняття про кіберкультури. Відбувається колонізація мережі «неофітами-варварами», а потім поєднання віртуального і реального. Соціальність «вбиває» віртуальність.

У контексті цих змін Й. Курбалія виділяє «реальний» і «віртуальний» підходи до регулювання мережі Інтернет. Реальний підхід передбачає ставлення до мережі як до офлайн-світу, без специфіки. Щодо правового регулювання ряд авторів висловлюють ідею про те, що важливість мережі Інтернет не означає необхідності створювати нову галузь права, порівнюючи абсурдність створення кіберправа зі створенням «кінського права» [12]. Послідовники «віртуального» підходу навпаки вважають, що мережа Інтернет принципово відрізняється від «реального світу», а тому в ній не можуть діяти ті самі принципи і норми.

Однією з причин масового використання мережі Інтернет і нівелювання віртуального підходу до її самоврядування можна вважати і політичний курс боротьби з цифровою нерівністю – однієї з небагатьох проблем, якій приділялася особлива увага з боку політиків. Формулювання проблеми мало ліберальний характер: підкреслювалося, що цифрова нерівність сприяє дискримінації меншин [13, р. 157]. Така політика зазнавала певної критики [2], проте слід визнати, що саме вона стала одним із важливих чинників становлення технологій Веб 2.0. Як зазначає Й. Курбалійя, «у минулому інтернет-спільнота мала більш високий рівень взаємної довіри та солідарності, що значно спрощувало процес прийняття рішень і вирішення спорів ... поширення Інтернету сприяло збільшенню кількості та різноманітності зацікавлених сторін; відповідно, рівень соціального капіталу серед цих учасників вельми низький» [3, с. 175]. Усе це призвело до того, що збереження процедури прийняття рішень, характерної для ранніх етапів розвитку мережі Інтернет, стало майже утопічною ідеєю.

Технології Веб 2.0 створюють точку біфуркації: або подальший розвиток технологій призведе до зникнення мережі Інтернет у початковому вигляді, появи постІнтернета [14, р. 94], або ж мережа прийме нові тенденції і повернеться, хоч і в зміненому вигляді, до наявної кіберкультури. Самі технології Веб 2.0 в цьому сенсі суперечливі. Якщо для соціальних мереж характерні принципи постІнтернета, то для блогів більш характерні риси мережі в тому вигляді, у якому вона була [4].

Винахідник усесвітньої павутини Т. Бернерс-Лі справедливо зазначає, що соціальні мережі стають «закритою вежею контенту», і «чим більш широко використовується подібна архітектура, тим більше Інтернет стає фрагментованим і тим менше в нас єдиного загального інформаційного простору» [10]. Однак соціальні мережі не здатні повністю замкнути користувача в цій вежі, а конкуруючі технології, наприклад Твіттер, навпаки, створюють у край відкритий з точки зору посилань на інформацію простір. Користувач усе ще має вихід у зовнішній світ – безкраї простори мережі Інтернет, з яких він має можливість черпати певні інтернет-цінності, ідеї та культуру. Таким чином, частина користувачів усе ще становлять цінність для «електронного фронтира». Наявна ситуація обумовлює необхідність пристосування соціальних мереж до загальної інтернет-культури, створюючи можливості для вільного файлообміну, додаючи у сервіси можливості для створення змістовного

тексту і т. д. Звичайно, це не змінює їх суті, оскільки соціальні мережі набагато більш уразливі в плані контролю за ними з боку державних структур.

Також мережа Інтернет стає засобом організації акцій протесту: від вуличних акцій, мітингів, демонстрацій, до революцій. Тому очевидно, що заходи контролю з боку держави будуть посилюватися як у демократичних, так і в авторитарних країнах. Але головним питанням, від якого залежить доля мережі, є сам підхід до політики в мережі Інтернет. На початку минулого десятиліття вектор розвитку концептуальної схеми «Політика та Інтернет» бачився зовсім інакше, ніж зараз. Д. Н. Песков зазначав у 2003 р., що «розростання мережних форм являє собою безумовну загрозу традиційному розумінню політики як сукупності відносин з приводу влади». Д. Н. Песков звертав увагу, що влада приймає нові культурні коди. За допомогою кодів приймаються рішення на рівні інститутів, «що, у свою чергу, призводить до розриву з політичною логікою традиційних інститутів». На підставі цього Д. Н. Песков робив висновок, що для забезпечення свого існування «інститути повинні перестати бути собою, втратити свою статусну природу ... Інтернет дуже швидко став важливим чинником світової політики, засобом створення глобального суспільства» [6, с. 46 – 55]. Але вектор змінився.

Висновки. Проблема управління мережею Інтернет полягає в тому, що питання про глобалізм управління ставиться в постглобалістському контексті, тобто він актуалізується в епоху ренесансу національних держав. Маємо два різновекторних процеси: посилення ролі держави та послаблення міжнародного чинника. Це ставить нові загрози перед мережею.

Останнім часом усе більше значення приділяється проблемі збереження цілісності мережі. Так, серед найактуальніших завдань Й. Курбалія відзначає такі, як запобігання або мінімізація ризику розпаду мережі Інтернет на кілька незв'язаних між собою мереж і збереження технічної сумісності і здатності до взаємодії всіх компонентів мережі Інтернет [3, с. 10]. Друга проблема є особливо гострою, враховуючи, що до цього часу мережа Інтернет розвивалася за американською моделлю, прямо або побічно відповідаючи існуючим тенденціям глобалізації. США домінували як щодо контролю за мережею Інтернет (на території США розташовані 10 з 13 кореневих серверів мережі), так і щодо моделей регулювання мережею Інтернет. Останні тенденції ставлять під загрозу цілісність мережі, оскільки

національні держави все більше прагнуть до власного управління нею.

Варіантів розвитку ситуації бачиться кілька. Найбільш вірогідний варіант подальшої фрагментації мережі Інтернет. Ідеться, однак, не про швидкоплинний розпад мережі на незв'язні фрагменти, про мережу Інтернет різної щільності, з перешкодами під час проходження з одного фрагмента в інший. Це можуть бути як технічні перешкоди, фільтрація, так і лінгвістичні перепони. Уже зараз ми можемо бачити це на прикладах соціальних мереж, створення нелатинських доменів верхнього рівня і заходів, що вживаються національними урядами, з контролю в мережі.

Другим варіантом розвитку є зворотна хвиля віртуалізації. Справа в тому, що мережа Інтернет розвивається вкрай динамічно. Одна технологія швидко змінює іншу. Веб-ресурси виходять з моди менш ніж за 5 років. Цілком імовірно, що незабаром це чекає і соціальні мережі. Також можлива і нова хвиля глобалізаційних процесів. У цьому випадку, оскільки громадянське суспільство прагне до глобалізації, а національна держава скоріше є її перешкодою, відмерти повинні й соціальні мережі.

Третій варіант – збереження статус-кво. Мережа Інтернет залишиться багаторівневим феноменом, у якому будуть існувати і реальна, і віртуальна соціальність в умовах довготривалого домінування самоврядування інтернет-спільнотою.

Порівняльний аналіз векторів розвитку мережі Інтернет є цікавим для подальшого розвитку досліджень у цій галузі. Однак за будь-якого розвитку подій складно переоцінити те, що вже сталося. Почалася епоха політичного управління мережею Інтернет.

Список використаних джерел

1. **Быков И. А.** Управление Интернетом как одна из проблем современных международных отношений / И. А. Быков // Полит. экспертиза. – 2008. – Т. 4. – № 2. – С. 164 – 174.

2. **Горный Е.** Цифровой разрыв: факты и мифология / Е. Горный // Вестн. сетевой культуры. – Режим доступа : www.zhurnal.ru/staff/gorny/texts/digital_divide.html.

3. **Курбалийя Й.** Управление Интернетом / Й. Курбалийя ; Координац. центр нац. домена сети Интернет. – М., 2010. – 208 с.

4. **Мартьянов Д. С.** Трансформация концептуальной схемы «политика и Интернет» в постглобальном контексте / Д. С. Мартьянов // Полит. экспертиза. – 2012. – Т. 8. – № 3. – С. 160 – 176.

5. **Мартьянов Д. С.** Дискурсивные аспекты этнической идентичности в интернете / Д. С. Мартьянов, Н. А. Мартьянова // Вестн. Соч. гос. ун-та туризма и курорт. дела. – Сочи, 2012. – Т. 20. – № 2. – С. 233 – 238.

6. **Песков Д. Н.** Интернет-пространство: состояние премодерна? / Д. Н. Песков // Полис. – 2003. – № 5. – С. 46 – 55.

7. **Сморгунов Л. В.** Государственное управление в постглобальном мире / Л. В. Сморгунув // Проблем. анализ и гос.-управлен. проектирование: политология, экономика, право. – 2009. – Т. 2. – № 2. – С. 79 – 81.

8. **Сморгунова В. Ю.** Феномен политического знания : монография / В. Ю. Сморгунуова. – СПб. : Образование, 1996. – 432 с.

9. **Тихонова С. В.** Коммуникационная революция сегодня: информация и сеть / С. В. Тихонова // Полис. – 2007. – № 3. – С. 53 – 64.

10. **Berners-Lee T.** Long Live the Web: A Call for Continued Open Standards and Neutrality / T. Berners-Lee. – Access mode : www.scientificamerican.com/article.cfm?id=long-live-the-web.

11. **Everard J.** Virtual states: the Internet and the boundaries of the nation-state / J. Everard. – London : Routledge, 2000.

12. **Easterbrook F. H.** Cyberspace and the Law of the Horse / F. H. Easterbrook – Access mode : www.law.upenn.edu/law619/f2001/week15/easterbrook.pdf.

13. **Hughes D.** The Internet and The Global Prostitution Industry / D. Hughes // Cyberfeminism: connectivity, critique and creativity. – Spinifex Press, 1999.

14. **Nakamura L.** Digitizing Race: Visual Cultures of the Internet / L. Nakamura. – Minneapolis : University of Minneapolis Press, 2008.